

Camilla Colletts notater til en «Levnetsbeskrivelse»

Mette Refslund Witting

cand.philol., forskningsbibliotekar, Nasjonalbibliotekets seksjon for privatarkiv

Har utgitt en rekke brev fra Camilla Collett: I *Edda* 2013:4 (sammen med Bjørg Dale Spørck) Camilla Colletts brev til Amalie Skram; i Nasjonalbibliotekets elektroniske serie NB kilder (<http://urn.nb.no/URN:NBN:no-57817>) Camilla Colletts brev til Henrik og Susanna Ibsen, til Jonas Lie og (sammen med Marius Wulfsberg) til Bjørnstjerne Bjørnson. I samme serie dessuten Camilla Collett og Emilie Diriks *Forloren Skildpadde*. Witting var 2003–09 ansatt som forskningsassistent i prosjektet *Henrik Ibsens skrifter*.
mette.witting@nb.no

Tone Modalsli

cand.philol., pensjonert førsteamanuensis

Var i en årrekke ansatt i Nasjonalbibliotekets seksjon for privatarkiv (Håndskriftsamlingen), var medlem av redaksjonen for *Henrik Ibsens skrifter* (utg. 2005–10) og har skrevet de fleste av manuskriptbeskrivelsene der.
tonemoda@online.no

SAMMENDRAG

Camilla Collett etterlot seg noen fragmentariske selvbiografiske opptegnelser om årene 1852–82. Innholdet dreier seg hovedsakelig om oppholdssteder, reiser og begivenheter, og hun nevner arbeid med egne verk. Opptegnelsene må være skrevet til forskjellig tid, og de fleste av dem er kortfattet, ofte i stikkords form, slurvete skrevet i utydelig gotisk skrift og følgelig vanskelige å lese. De utgis her for første gang. Utgivelsen er diplomatarisk og gjengir teksten med hennes overstrykninger og rettelser, og uten å rette ortografiske feil, skjødesløs tegnsetting og inkonsekvent bruk av store/små bokstaver. I en innledning gjøres det rede for materialet og det man kan vite om når det ble til, samt for prinsippene for tekstgjengivelsen. Kommentarer til teksten gis som fotnoter.

Nøkkelord

Camilla Collett, selvbiografi, edisjonsfilologi, reiser i Europa, kvinnelig forfatterskap, enkestand, 1800-tallet

ABSTRACT

Camilla Collett's *Nachlass* in the National Library of Norway contains some fragmentary autobiographical notes, covering the years 1852–82. She writes about her travels and the

places where she has lived, and she also mentions her work. The notes have obviously been written at different times, and most of them are quickly jotted down, with incomplete sentences in at times almost illegible Gothic script. They are here published for the first time. The edition mirrors her text as it is, shows her corrections and her often unconventional interpunctuation and lack of capital letters. The introduction includes a discussion of the material and possible dating, and the editorial principles for the rendering of the text. Commentary is given in the footnotes.

Keywords

Camilla Collett, autobiography, scholarly editing, travels in Europe, female authorship, widowhood, 19th century

INNLEDNING

I Camilla Colletts etterlatte papirer i Nasjonalbiblioteket (NB) ligger det noen korte, tilbakeskruende selvbiografiske notater som ikke tidligere er transkribert og utgitt. De dekker årene 1852–82, og de fleste er raskt nedskrevet i hennes gotiske håndskrift. Materialet består av ti deler. Ni av dem ligger samlet i NB Ms.8° 275:3:a, en i NB Brevs. 4:46, på baksiden av et brev til henne. Digitale bilder finnes på bibliotekets nettside (www.nb.no).

Biblioteket (da Universitetsbiblioteket i Oslo) mottok papirene i 1919 som testamentarisk gave fra hennes sønn Alf Collett. NB Ms.8° 275 inneholder også Alf Colletts egne manuskripter og notater til boken *Camilla Colletts livs historie*. Der omtaler han morens selvbiografiske opptegnelser som «nogle momenter til en levnetsbeskrivelse, som der ikke blev noget af» (1911, 160). Under arbeidet med boken brukte han dem, supplert av egen hukommelse, til å lage en kortfattet oversikt over hennes reiser og tilholdssteder. Hans oversikt ligger nå sammen med de ni delene i NB Ms.8° 275:3:a og har vært til hjelp for oss under lesningen av Camilla Colletts vanskelige håndskrift.

Collettforskeren Ellisiv Steen har også brukt papirene, men henviser bare til de delene som gjelder 1850-årene. Hun sier at man nok her får opplysninger om Camilla Colletts «materielle og praktiske eksistens», men at notatene lite bidrar til å belyse «hennes indre liv» (Steen 1947, 225, se også 227, 247 og 251). Steens inntrykk bekreftes av det samlede materialet; mye dreier seg om oppholdssteder, hoteller, husverter m.v., men Camilla Collett kommer også inn på forhold rundt sitt eget forfatterskap og noterer minneverdige begivenheter.

Opptegnelsene utgis her i tilnærmet kronologisk rekkefølge etter hvilke år de handler om, uavhengig av det vi måtte vite om når de kan ha blitt skrevet. Nummereringen av delene er utgiverens. Det er lett å orientere seg i materialet: Camilla Collett har i delene 2–9 satt tydelige årstall for innholdet. Alf Collett har gjort tilsvarende i del 10 og supplert morens årstall i del 8. Del 1 omhandler begynnelsen av året 1852, kort etter mannens død (18. desember 1851); del 2 gjelder senere i 1852–1870, del 3 1864–71, del 4 1868–72, del 5 1869–72, del 6 1871–74, del 7 1874–76, del 8 1875–79, del 9 1876–82 og del 10 1880–82. Som det fremgår, griper delene over i hverandre, det er bare del 1 som ikke overlapper med andre. Opplysningene om ett og samme år kan være svært summariske i en del, mer utførlige i en annen, men det er vanskelig å se om noe bygger på noe annet. Helst ser det ut som

om Camilla Collett ikke har hatt sine tidligere notater for hånden når hun har skrevet nye. De eneste to som synes å være skrevet i direkte forlengelse av hverandre, er delene 3 og 6, for 3 slutter hvor 6 begynner – med reisen til Dresden ved årsskiftet 1871–72.

Den første opptegnelsen, del 1, skiller seg fra de andre i form og innhold: Teksten er sammenhengende og fortellende, skriften godt leselig. Overskriften, «Brudstykke til Levnetsbeskrivelsen», viser at hun har tenkt på noe større. Dette fremgår også av en påskrift på yttersiden av del 4, «Til en Levnetsbeskrivelse». Men bortsett fra denne første delen er det ikke kommet lenger enn til kortfattede, nærmest nedrablede notater. Delene 2–10 preges av ufullstendige setninger, til dels bare stikkord; årstallene har hun gjerne satt til i marginen, iblant er de omtrentlig plassert. Hun skriver slurvete, bokstavene går ofte i hverandre, diakritiske tegn og skilletegn kan mangle; tegnsetting og bruk av stor eller liten bokstav ved begynnelsen av en setning virker tilfeldig eller skjødesløs.

DATERING

Ingen av opptegnelsene er datert, og de må åpenbart være skrevet til forskjellig tid.

Skrift og papir varierer; det er bare delene 4 og 5 som synes å være skrevet på samme slags papir. Vi har sett mange brev fra Camilla Colletts hånd, men finner det svært vanskelig å bruke skriften som dateringsgrunnlag. Det eneste vi tør si med noenlunde sikkerhet, er at skriften i opptegnelsene ikke har samme preg som i det hun skrev i sine aller siste år. Vi har undersøkt i hennes store mengde bevarte brev til Alf Collett (NB Brevs. 5) samt tatt stikkprøver blant hennes daterte manuskripter for å se om vi der finner samme papir som i noen av opptegnelsene. Det har gitt resultater for delene 1, 2, 4 og 5, se Manuskriptbeskrivelse nedenfor. Men bruk av samme papir behøver ikke bety sammenfall i tid.

Innholdet i opptegnelsene gir dateringsgrunnlag for så vidt som de tidligst kan være skrevet i eller etter det siste året de omhandler. To av opptegnelsene, 7 og 8, er skrevet på baksiden av brev hun har mottatt, og må følgelig være yngre enn brevenes dato. Også del 6 er skrevet på papir som ser ut til å være gjenbrukt; baksiden av hennes opptegnelse er et manuskriptfragment som trolig er skrevet først, og som ut fra sitt innhold gir et visst holdepunkt for datering, se Manuskriptbeskrivelse.

I et brev til Alf Collett 8. desember 1874 (NB Brevs. 5) omtaler hun en henvendelse fra redaktør Kristian Anastas Winterhjelm om å skrive en kort selvbiografi, ledsaget av et portrett av henne, til hans tidsskrift *Ny Illustreret Tidende*, jf. del 8. Hun ber sønnen takke for «hans artige Tilbud», men fortsetter: «Men nei, ikke *nu*, ikke for nogen Pris vil jeg efter den Medfart jeg døiet paatvinge min Samtid mit Billede, med en Biografi [...]. Skulde jeg være sand og fortælle blot 1/10 af den Behandling, de Oplevelser jeg i de sidste Aar har døiet, vilde det blive en vakker Kunstnerbiografi, ja den kunde de jo have Glæde af!» Hennes svar til Winterhjelm 14. desember (NB Brevs. 196) er mindre skarpt og peker rett mot opptegnelsene: «En Biografi, hvor skizzeret den end kan leveres, kan dog ikke ganske støtte sig paa udvortes Begivenheder og en Række Datoer, men Meningen er dog, at give et sjeleligt Indhold». Formuleringen kan tyde på at hun allerede hadde notater av slikt slag liggende. I det foreliggende materiale er delene 2 og 5 de eneste som er skrevet før 1876: Etter det vi har sett av hennes brev, gikk hun over fra å skrive 'aa' til 'ä' tidlig på året 1876 (jf. Steen 1954, 51), og det er bare disse to som har 'aa', de øvrige 'ä'.

På 1880-tallet lot hun trykke to selvbiografiske fremstillinger, gitt i brev. I *Mod Strømmen, Ny Række* (1885) har hun (s. 303–11) tatt med et brev hun skrev 6. juli 1882 til Theodore Stanton (SV 3, 276–80), og i *Tilskueren* 23. mars 1886 et brev til Laura Kieler fra februar 1886 (SV 3, 410–15). Ingen av dem gir detaljer fra hennes år som enke. Hun kan derfor ikke ha brukt opptegnelsene da hun skrev disse brevene.

TEKSTGJENGIVELSE

På grunn av notatenes uferdige fremtoning har vi valgt å utgi dem med Camilla Colletts rettelser synlige i teksten, og med de feil en ubearbeidet tekst inneholder, likevel med visse utgiverinngrep.

- Hovedprinsippet er: Opptegnelsene gjengis diplomatarisk, slik at de så langt mulig viser Camilla Colletts strykninger, tilføyelser og andre rettelser, og hennes «gale» bruk av tegn og store/små bokstaver. Usikker lesning markeres, se nedenfor under Spesialtegn.
- Utgiverrettelser foretas bare ved meningsforstyrrende feil, med redegjørelse i note.
- I noen tilfeller suppleres manglende bokstaver, som settes i skarpe klammer, [ ]. Slik supplerings skjer ikke ved det vi oppfatter som bevisste forkortelser (f.eks. 'Sluttng'). Supplering skjer:
  - for å lette lesningen.
  - når ord/hele bokstaver er borte på grunn av papirtap og det ikke er rimelig tvil om hva som har stått der.
- Manglende komma og punktum suppleres ikke, heller ikke uteglemt anførselstegn ved begynnelsen eller slutten av et sitat.
- Manglende diakritiske tegn er supplert stilltiende.
- Usikker lesning av skilletegn: I flere tilfeller er det uvisst om et tegn skal leses som komma, punktum eller tankestrek. Vi bruker da skjønn, uten å markere usikkerhet.
- Stor eller liten forbokstav: Noen ganger er det umulig å avgjøre om en bokstav er stor eller liten (spesielt b/B, d/D, k/K). I slike tilfeller følger vi normen, men fordi bruken av komma og punktum virker ganske tilfeldig, er det iblant vanskelig å avgjøre om et ord innleder ny setning eller ei. Vi bruker da skjønn, uten å markere usikkerhet.
- W/V: Det er ikke alltid klar distinksjon mellom W og V. Ved tvil følger vi normen.
- i/j: Etter h og g er det sjelden klar distinksjon mellom i og j. Vi transkriberer som j når vi ser antydning til underlengde.
- C/K: Camilla Collett brukte samme tegn for gotisk C og K. Vi transkriberer tegnet som K i de fleste tilfeller, men er vi i tvil, bruker vi den formen som er vanlig i hennes trykte verker, ev. i andre samtidige kilder. Blir et ord/avn skrevet både med C og K i samtiden, velger vi K.
- Sammensatte ord som er delt ved linjeskift, skrives i ett, også om bindestreken mangler.
- Innslag med latinsk skrift blir ikke markert. I tråd med tidens konvensjoner forekommer latinsk skrift fortrinnsvis i franske og italienske stedsnavn, i noen personnavn og i noen månedsnavn. Men hennes bruk er ikke konsekvent.
- Årstallene vises i venstre marg hvis Camilla Collett har satt dem i margen (det vanligste) eller først i et avsnitt. Hvis hun unntagelsesvis har satt dem inne i teksten, beholdes de der. Alf Colletts tilføyde årstall står, med ett unntak i del 10, utenfor teksten og settes derfor i venstre marg; det opplyses ikke om hvilke tall som stammer fra ham, men se

Manuskriptbeskrivelse. Tallene er ofte skrevet større enn teksten for øvrig, uansett hvem av de to som har skrevet dem, og blir derfor gjengitt konsekvent med **fet skrift**. Ev. understrekning blir ikke markert.

- Spesialtegn o.l.:
  - Gjennomstrekning, ~~tekst~~, brukes for hennes strykninger.
  - Hevet skrift, ^{tekst}, brukes for hennes tilføyelser. Tilføyelsenes posisjon over/under linjen eller i margen blir ikke vist.
  - Spisse klammer, <tekst>, brukes for å vise usikker lesning. Helt uleselig tekst gjengis slik: <...>. Hver prikk representerer ett tegn, så vidt vi har kunnet skjelle dem. Ved tvil følger et spørsmålsteget etter prikkene: <...?> betyr 'kanskje tre uleselige bokstaver'. <.> betyr alltid 'en uleselig bokstav'; tvilsom lesning av et punktum markeres ikke.
  - Skarpe klammer, [tekst], brukes rundt tekst som er supplert av utgiverne.
  - *Kursiv* brukes for understrekninger i teksten.
  - Ordenstall gjengis slik: 2^{den}, 10de. Dette svarer til Camilla Colletts bruk, bortsett fra understrekningen; den er benyttet av oss for å skille dette fra hevet tekst som viser hennes tilføyelser.
  - Originalens sideskift angis med //.

KOMMENTARER

Kommentarer til teksten gis som fotnoter.

- Noen få noter gjelder forhold ved tekstgjengivelsen som vanskelig lar seg vise i selve teksten, bl.a. betydningsbærende rettelser ved overskriving av enkeltbokstaver.
- Ord- og sakkommentarer gjelder særlig hennes egne verk, samt omtalte personer, i den grad vi har kunnet identifisere dem. Personer kommenteres bare første gang de nevnes, men noen få ganger har vi funnet det nødvendig å gjenta opplysningene ved senere omtaler. Kilder oppgis ikke dersom de er lett tilgjengelige på nettet eller i vanlige oppslagsverk. Oppholdssteder, husverter etc. blir normalt ikke kommentert; en del slikt kan man finne ved å konsultere Steens «Dagliste» (se litteraturfortegnelsen). Nasjonalbiblioteket er i gang med å transkribere og utgi digitalt en rekke av Camilla Colletts brev; vi regner med at en del uavklarte forhold i opptegnelsene vil kunne bli belyst etter hvert som større deler av brevmengden blir søkbar.

MANUSKRIPTBESKRIVELSE

Opptegnelsene har alle vært brettet, på forskjellig måte, trolig for å passe i konvolutter som de kan ha vært oppbevart i. I delene 2–6 og 10 er papir gått tapt i ytterkant ved skader, med tap av bokstaver eller deler av bokstaver, i sjeldne tilfeller av hele ord. Bare i del 4 og 5 er en sekvens av ord gått helt eller delvis tapt. Andre mindre skader er uten nevneverdige følger for teksten. Håndskriften er gotisk, med enkelte innslag av latinsk skrift. Alt er skrevet med blekk, bortsett fra del 5, som er skrevet med blyant.

Hele materialet er blitt konserveret i biblioteket. Rifter og papirtap ble reparert med utfyllingspapir.

Det opplyses om papirets størrelse og kvalitet, da det kan ha betydning for datering. Delene 7 og 8 er skrevet på brev Camilla Collett har mottatt; papiret er derfor ikke hennes eget og blir følgelig ikke beskrevet.

Del 1 består av ett blad med tekst på begge sider. Papiret er gulaktig med bunn- og kjedelinjer. Siden måler ca. 135 x 215 mm. Høyre kant (sett fra første side) er revet/skåret.

Til datering: Papiret kan være det samme som er brukt i flere brev fra Camilla Collett til Alf Collett april og mai 1876.

Del 2 består av ett blad + tre dobbeltblad med tekst på alle sider (i alt 14). Papiret er mørkere gulaktig med bunn- og kjedelinjer. Siden måler ca. 165 x 215 mm (det første bladet), 170 x 215 mm (dobbeltbladene). Det første bladet er revet i venstre kant (sett fra første side), og det har noen små rester av et tilstøtende blad, så det må opprinnelig ha hørt til et dobbeltblad. Alle bladene er skadet med papirbortfall i ytterkant, til dels med mindre teksttap; enkeltbladet har sannsynligvis hatt samme størrelse som de doble. Skriften er til dels svekket der manuskriptet har vært brettet.

Til datering: Bruken av 'aa' indikerer at det er skrevet før hun gikk over til 'ä' i 1876. Papiret kan være det samme som er brukt i brev fra Camilla Collett til Alf Collett 7. august 1871 og i hennes manuskript til et foredrag 26. juli 1871 (NB Ms.8° 273:9). Jf. ovenfor under Datering om brevet til Winterhjelm i 1874.

Del 3 består av ett blad med tekst på en side. Papiret er gulaktig, linjert med lyse linjer i strukturen. Siden måler ca. 135 x 215 mm. Venstre kant (sett fra tekstsiden) synes revet/skåret, med mindre papir- og teksttap i øvre venstre hjørne.

Del 4 består av ett dobbeltblad med tekst på de første tre sidene. På den ellers ubeskrevne fjerde siden har hun skrevet «Til en Levnetsbeskrivelse». Papiret er mørkere gulaktig konseptpapir, trolig samme papir som i del 5. Siden måler ca. 166 x 212 mm. Kantene synes revet, til dels med mindre teksttap; en bit av første blads nedre høyre hjørne (sett fra første side) er falt bort, med tap av (deler) av noen få ord.

Til datering: Papiret kan være det samme som i et manuskript av henne om Henrik Wergeland og Peter Jonas Collett (NB Ms.8° 273:4), forsøksvis datert 1876.

Del 5 består av ett blad, brettet til et dobbeltblad, med tekst på de første tre sidene. Papiret er mørkere gulaktig konseptpapir, trolig det samme som i del 4. Utbrettet måler bladet ca. 165 x 212 mm. Kantene er ujevne etter klipping/riving, til dels med teksttap.

Til datering: Bruken av 'aa' indikerer at det er skrevet før hun gikk over til 'ä' i 1876. Jf. ovenfor under Datering om brevet til Winterhjelm i 1874.

Del 6 består av ett blad, brettet til et dobbeltblad med tekst på de to midtsidene. På baksiden er et egenhändig fragment der Nora og Helmer fra Ibsens *Et dukkehjem* nevnes; dette går over hele bladet og må være skrevet før bladet ble brettet til et dobbeltblad. Det ubrettede bladet måler ca. 170 x 205 mm. Det har en del skader i øvre og nedre kant, til dels med papirtap.

Til dateringen: Det må være skrevet etter 1879, da *Et dukkehjem* kom ut, forutsatt at det stemmer at baksiden er skrevet først. Forsøk på å bestemme fragmentet nærmere har ikke lyktes oss. Uten at navnet nevnes, ser det ut til å handle om Laura Kieler som modell for Nora. Camilla Collett skrev om dette i et svar til G[eorg] B[randes] i *Verdens Gang* 7. oktober 1889, «'Galeotto' i Norden» (SV 3, 464–66). Det kan ikke utelukkes at fragmentet er del av et forarbeid til denne artikkelen.

Del 7 består av ett blad. Skriften er enkelte steder noe svekket. Baksiden er et brev til Camilla Collett fra Edmund Lobedanz 24. januar 1878.

Del 8 består av ett dobbeltblad, brettet ytterligere slik at det nå fremstår som et dobbeltblad med tekst på alle fire sider (på den fjerde siden bare noen egenhendige tall), men uten at overkanten (det opprinnelige dobbeltblads fals) er skåret opp. Camilla Colletts tekst står på baksidene av et brev til henne fra Georg Kristian Johannessen 29. november 1879. Alf Collett har føyd til årstallene «1877–78» og «1879».

Del 9 består av ett blad med tekst på en side. Papiret er gulaktig. Nederst på siden er påtrykt «De Bidragsydendes Navn og Adresse» med pyntelinjer, her også et par ord, trolig ikke egenhendig. Siden måler 145 x 227 mm.

Del 10 består av ett dobbeltblad + to enkle blad (her kalt bl. 2 og 3), av forskjellig papir og størrelse, med tekst på alle åtte sider. Alt papir er gulaktig, noenlunde likt i fargen. Dobbeltbladet og det følgende blad er nummerert 1 og 2 øverst i første sides venstre hjørne. Nederst på dobbeltbladets siste side står et innføyningsstegn med blå blyant som korresponderer med et tegn øverst på første side av bl. 2, tilsvarende med blyant ved overgangen fra bl. 2 til bl. 3. Alle årstallene er føyd til av Alf Collett; på dobbeltbladets første side står det som del av teksten, satt i skarpe klammer av ham for å skille det fra morens tekst.

Dobbeltbladet: Papiret er linjert med lyse linjer i strukturen, linjene går på tvers av skriftretningen. Siden måler 137 x 213 mm.

Bl. 2: Papiret har bunn- og kjedelinjer. Siden måler ca. 166 x 216 mm. Høyre kant (sett fra første side) og nedkanten er revet/skåret, med mindre teksttap.

Bl. 3: Papiret er relativt tynt. Siden måler ca. 140 x 219 mm. Høyre kant (sett fra første side) er revet/skåret.

*

Takk til Oddvar Vasstveit for hjelp ved lesningen av særlig vanskelige ord. Vi takker også Nina Marie Evensen, Ellen Nessheim Wiger, Wlodek Witek og Marius Wulfsberg for nyttige innspill og hjelp med tilrettelegging av teksten.

DEL 1

Brudstykke til Levnetsbeskrivelsen

Efter Faderens Død,¹ da Byen blev mig en Forfærdelse, da også vor lille Villa² vi selv havde bygget og beboet – ak kun 2 År – også blev solgt, da dette synlige Billede af den moralske Tryghed jeg i nogle ^{År havde} nydt – gik over i fremmede Hænder gjorde min Svoger, nuværende Amtmand Collett³ mig det Forslag at tage min Ældste, Robert⁴ til sig. Han havde selv ingen Søn, og den Kjerlighed og Beundring den Henfarne havde været omfattet med af hans Sødskende, måtte være mig Borgen, om Intet Andet at Robert der vilde være vel anbragt. Min Collett havde i et Slags testamentarisk Optegnelse, nedskrevet under hans sidste Sygdom, rigtignok udtalt det Ønske at Børnene måtte blive hos mig, og ikke gå over i andre Hænder. Men ak, en fortvivlet, dobbelt forladt Enke, der sidder tilbage med fire,⁵ hvoraf den Yngste ^{tø}³ År gammel har ingen Ret til at afslå et Tilbud som dette, Hos ~~den~~ ansete hæderlig Slægtning, der sad i mer end gode Kår, // vilde R. nyde den Uddannelse som det vilde været mig en Sorg ikke at kunne givet dem Alle. Så blev det da besluttet. Der går i Tider som dem jeg oplevede, så frygtelige ~~Rystelser~~ Stød gennem en Sjel at⁶ man ikke sporer Rystelsen af det Enkelte. Man er bedøvet. I en sådan Bedøvelse gav jeg mit Barn fra mig for aldrig mere i den Forstand jeg mener at gjenfinde ham.

Jeg erindrer den dunkle triste Vinteraften, da jeg bragte Robert min Førstefødte ham som vi havde gjort så meget Væsen af ned til sit nye Hjem. Fru C.⁷ der var hos mig i de første tunge Uger fulgte med. Hun vilde vi skulde taget en Vogn, men jeg syntes det var en Lindring at gå. Og så gik vi den dunkle triste Vinterskumring, den ensomste Vei vi kunde finde, Robert mellem os, hver med en Hånd. Det var et sørgeligt Tog.

DEL 2

- 52** Reist til Kjøbenhavn med Alf og Oscar. Boet i Nikolaygade – Juleaften
53 hos ~~Heiberg~~.⁸ Cholera i Kjøbenhavn. Flyttet ud til Klampenborg – hjem i Juli
 Maaned – Cholera i Christiania. Boet en ~~St~~ Tid i Oscars⁹ tomme Hus, ~~medens~~
 han var i Udlandet. Opvarterkonen med Datter *afskyelige*. Fortvivlet Stemning.
 Første Indtryk af hvad Hjemmet vilde byde mig. Vinter i Morgenstjernes Gaard.
54. Sommermaaneder paa Uranienborg. Nok saa godt. En prægtig, luftig Sal.
 Deiligt paa Terrassen. Sendte ¼ af Manuskriptet ^(Amtmandens D.) til Heiberg i

¹ Peter Jonas Collett (født 1813) døde 18. des. 1851.

² Oscarsgate 30 i Kristiania (Collett 1911, 124; Tvedt red. 2010, 227).

³ Johan Christian Collett (1817–95).

⁴ Robert Collett (1842–1913).

⁵ Foruten Robert: Alf (1844–1919), Oscar (1845–1911) og Emil (1848–1904).

⁶ ‘at’ rettet fra ‘af’ av utgiver.

⁷ Marie Colban, født Schmidt (1814–84) (Collett 1911, 151).

⁸ Johan Ludvig Heiberg (1791–1860).

⁹ Broren Oscar Wergeland (1815–95). Når Camilla Collett skriver ‘Oscar’, gjelder det oftest sønnen. Kommentar gis når det gjelder broren.

- Kjøbenhavn.¹⁰ Fik sent Svar. *Glimrende*¹¹, det *Høieste*, det mest *ubetinget rosende* der er bleven sagt. Flyttet ned i Sks Gaard. Smukke Værelser. En Furie // af en bergensisk Pige. Et Par simple Folk der leiede Kjøkken og et Kammer ^{for 1 ½ Spd Ma<..?} ligeledes *forfærdelige*. Han *drikfældig*. hun en *Megære*. ingen Penge ^{af dem}. Daglig forbittret af disse Folk. Alf Skarlagensfeber, idet vi flyttede ind. M<→ Første Del af Amt. Døtre kom ud til Jul.¹² *Mad. Juls* ^{bønlig} naive Yttring der udtaler et karakteristisk Standpunkt her: «Kjere Fru Collett di maa endelig lade Kold faa Sophie». Brukket min Arm idet jeg gik fra Diriks¹³ i Kvæstorgaarden. Idet jeg laa halvdød uden at kunne reise mig, gik en Kone forbi mig gennem Gaarden. Hun rakte mig ingen Haand. Da jeg kom hjem besvimelede jeg og blev bragt i Seng. Det første jeg læste ^{der} var et Morgenblad man bragte mig. deri en *infam* Kritik over Amts D. // «Naturbeskrivelserne i denne Bog» hedder det blandt andet, «kunne ligesaa godt passe paa *China* som paa Norge». ¹⁴ 6 Uger til Sengs. Dikteret en stor Del af 2^{den} Del af Bogen der kom ud i Marts.¹⁵ Juni til *Sandefjord* med Oscar.
- Flyttet ind i Jomfru Magelsens 2 smaa Værelser. Trangt og ækelt, har ingen bestemt Erindring om Noget den Vinter. ^{uden at Jomfruen var lige saa ækel.}
- 56 Vaaren flyttet ind i 2 prægtige Værelser i Fru Rustads Gaard. Oscar Mæslinger lykkeligt overstaaet. Til Kjøbenhavn med Alf og Emil. ^{Oscar blev igjen hos Onkel Carl.}¹⁶ Nød for Logi. Mange Plager. Besøg paa Lundbygar¹⁷
57. November. Kommet hjem. Hos Frederiksen i Præstegaden. Slet Logi, værre Vært. Sandefjord og Besøg paa Jarlsberg. Flyttet til Huset paa Holmen.
- 58 Robert konfirmeret // den Høst. Hyggeligt Logi. Deilig Strand. Rørende, mærkelige Møder i Selskaber, fornemmelig hos Hanstens¹⁸ med W. Fru W.¹⁹
- [5]9 ivrig²⁰ Talsmandinde. Rekonsiliasion. Talsmandindens Styrke svigter. Stumt Trylleri. Modstaar alle Bønner om at komme til dem. ~~W. til Udlandet efter en rørende Af~~ Besøg paa Jarlsberg sent om Høsten. Alf komfirmeret. Hyggelig og smuk Aften i mine smaa Værelser. *Welhavens*, *Boyesen*²¹ *Sibbern*²² etc. ^{gamle Wexels.}²³ ypperlig Stemning. Den bedste Sommer jeg har havt. Folkene i Huset nedenunder over al Maade *fæle*. Flyttet ind i den triste Gaard paa Egerpladsen.
- 60 Rapport til W-s. 23de Januar. Stor Frokost. Begge W-s *alene* om Aftenen. Ypperlig Stemning. ^{Forelæsn. læst fore W. af Octoberph.}²⁴ <7 Mai> Brev. Kroning i Stokholm. //
- til Sandefjord*. Boede smukt ovenfor Kirken. Reise til Kjøbenhavn med

¹⁰ Jf. brev fra Camilla Collett til Heiberg 7. juni 1854 (fotokopi, NB Brevs. 5).

¹¹ Dobbelt understreking av ordet 'Glimrende'.

¹² *Amtmandens Døtre. En Fortælling. Første Deel*. Christiania: Johan Dahl, 1855.

¹³ Benedicte Henriette, født Munch (1823–1912) og Christian Ludvig Diriks (1802–73), han var bror av Camilla Colletts venninne Emilie Diriks.

¹⁴ *Christiania-Posten* 21., 23. febr. og 2. mars 1855. Jf. Steen 1947, 252.

¹⁵ *Amtmandens Døtre. En Fortælling. Anden Deel*. Christiania: Johan Dahl, 1855.

¹⁶ Carl Emil Collett (1821–98).

¹⁷ Lundbygård på Sjælland hos Emilie, født Rørbye (1805–68) og Bernt Anker Collett (1803–57).

¹⁸ Johanne, født Borch (1787–1840) og Christopher Hansteen (1784–1873).

¹⁹ Josephine, født Bidoulac (1812–66) og Johan Sebastian Welhaven (1807–73).

²⁰ Den første 'i' er rettet fra 'T' ved overskriving.

²¹ August Frederik Boyesen (1804–63), bror av Camilla Colletts venninne Petra Boyesen.

²² Georg Christian Sibbern (1816–1901).

²³ Trolig Wilhelm Andreas Wexels (1797–1866).

²⁴ «Octoberphantasier», trykt i *Fortællinger* 1861 (SV 1, 197–236).

- Naturforskerne – Lundbygaard – boede siden hos Jomfru Paulsen i store Kongensgade, udmærket godt, deilig Mad. snild Værtinde, *d⟨an⟩sk*. Kom hjem og logerede midlertidig paa Hjørnet af Theatergaden og Pilestrædet.
60. Kroningspersonalet kom tilbage fra Trondhjem. Bal paa Slottet. morsomt! – Borgerbal. leit. Flyttede ind i Fayes Leilighed Carl Johans Gade. Det yndigste Værelse jeg har havt. Mathilde Knudsen²⁵ et Værelse hos mig. «Fortællinger»²⁶ ud til Jul. 310 Spd.²² pr Ark.
61. Fayes Gaard. Besøg paa Jarlsberg. De to Forlovede Par. Grevinden²⁷ ikke rigtig i Stemning. Halfdan Kj.²⁸ ~~Endnu~~ Overlegen. ^{Kjerulf} Ikke rigtig tilpas. Det blev bedre. Skizzen til det²⁹ gamle Herresæde.³⁰ forelæst, under Latter // Sat Bustesagen³¹ i Gang. Middelthun arbejdende paa den.
- [6]2. Fayes Gaard. Mathilde Knudsen hjem. Tur til København. Boede hos Sodrings³² Studentermøde. Lidet Udbytte, megen Larm – Misfornøiet med Middelthun. Frøken Schreiber³³ en Smule Trøst. W-s dernede. Smerteligt – sønderrevet – *tantalsk utilfredsstillende* – Kom hjem. Fayes Gaard. Lystighed i Byen. «att»er Tantalus. triste, ensomme tomme Dage. Familieegoismen ~~«.....?»~~ ^{Svælgende i Overflødigheden}. Ingen *udenfor* bliver budt en Draabe. *Frygtelige Dage*. Engelskmænd paa Rheden. Frøken Kaltenb.³⁴ flyttet ind til mig. Af «I de lange Nætter» forelæst en Aften: Jarlsbergsskizzen³⁵ for W-s yndig Aften. Fru W. irritabel – holdningsløs ~~vippende~~ ^{denne idelige Vippen} mellem ^{skjulte} Stiklerier, og exalterede Forsikringer og ^{og} besynderlig naive Udgydelser om hans – *Beundringer* og ~~og skjulte~~ // *Stiklerier*, gjorde at jeg trækker mig mere og mere tilbage, hvis det var muligt yderligere at gøre dette. Samlivet med dem ^(ogsaa ham) *begge* undværet, skyet med Rædsel i 20 Aar var bleven en liden
- 62 Glædesstraa[le] i mit ensomme, fattige Liv, det maatte ikke taales og Glæden maatte offres. Jeg offrer altid, paa mindste Vink staar jeg rede. I et Selskab som Vort – gud trøste den Ædelmodige, den Offervillige! «I de lange Nætter» kom ud til Jul. *Cappelen*. 15 Spd Arket³⁶
63. Usand Insinuation om min Fader i Illustreret Nyhedsblad ^{faa Dage efter!} ³⁷ Tvang Ang. til at gjenkalde den. Latterlig – skrækkelig Scene med Fru W. *Han* havde rost Bogen ^{maaske for varmt!}. Henriks Buste kom op og blev hugget af

²⁵ Mathilde Elise Knudsen (1839–1916), gift Sejersted, jf. note 73.

²⁶ *Fortællinger*. Christiania: Steensballe, 1861 (SV 1, 129–236).

²⁷ Hedeveg Wedel-Jarlsberg, født Anker (1819–79).

²⁸ Halfdan Kjerulf (1815–68).

²⁹ 't' er rettet fra 'n' ved overskriving.

³⁰ «Paa et gammelt Herresæde», trykt i *I de lange Nætter* 1863 (SV 2, 5–37).

³¹ Julius Middelthun (1820–86) fikk i 1861 en bestilling på byster av Welhaven og Wergeland til Det norske Studentersamfund. De ble hugget av Brynjulf Bergslien (1830–98) under Middelthuns tilsyn. Camilla Collett hadde forfattet en subskripsjonsinnbydelse for å samle inn penger til formålet. Bystene ble avduket ved en fest i Studentersamfundets lokaler 9. mai 1863. Studentersangforeningen sang for henne utenfor hennes bolig en kveld kort tid etter. Hun var ikke fornøyd med bysten av Wergeland og skrev om dette i en artikkel i *Nyt tidsskrift* i 1885 («Spildte Bestræbelser», SV 3, 392–94) (Collett 1911, 165–66; Norsk kunstnerleksikon. 2014. «Julius Middelthun». Lest 21. mars 2017. https://nkl.sn.no/Julius_Middelthun).

³² Trolig Vilhelmine Josepha Caroline Augusta, født Gierlew (1811–69) og Hans Thomas Sødning (1810–74).

³³ Christiane Schreiber (1822–98).

³⁴ Caroline Kaltenborn (1812–85) (Landsverk 2004, 121).

³⁵ «Paa et gammelt Herresæde», se note 30.

³⁶ *I de lange Nætter*. Christiania: Cappelen, 1863 (SV 1, 5–128; 2, 5–37).

³⁷ *Illustreret Nyhedsblad* 28. des. 1862, i Paul Botten-Hansens anmeldelse av *I de lange Nætter* (Steen 1954, 131).

- Bergsliden. Skrækkelig Skuffelse Afleveringen. Fest i Samfundet, der var taalelig. En Aften hjemme: Sarz's³⁸ Thaulovs,³⁹ Hanstens. *Serenade af Studenterne* // udenfor. *Afsked* ^(Opsigelse), men meget *venlig* med Fru W. da hun engang kom ind. Hun forlangte – o længe havde jeg forstaaet det – at Alt skulde være som før, Kløvten *udvides* igjen, Hjertet forstenes – vel, sagde jeg, men Kløvten gaar da imellem *Eder begge* og mig – Saa omtrent Meningen. Jeg sagde venlig til hende at jeg holdt ikke disse Scener ud og at vi ikke vilde mødes mere. Hun gik, og jeg stod ved Vinduet og vinkede med Tørklædet som til den der drager til den anden Side af Kloden. Nogle Dage traf jeg hende paa Stangs⁴⁰ Bal, hvor hun var rørende blid. ^{Hun har aldrig været inden min Dør siden}
63. *Reise* til Udlandet. *Berlin – Paris*, hvor jeg kom den 10de Januar syg. Hos Tellefsen.⁴¹ Rue Colyssée, hvorfra min Skizze, Pensjoner i Paris.⁴² Mad Cabarus fælt. Rue Castiglione (6) brillant. En Maanedes Livsferie fra Strid og //
- 64 Jammerligheder. ak for dyrt for mig! 21 April op til Chaillotgaden. Ækkelt. Væmmelig Selskab, væmmelig Vertinde. *Versailles* de første Dage i Juni. herligt! tilbage til *Rue Castiglione*. Mindre behageligt paa Grund af ^{ondt} Veir og *Landsmænd* Smukke Klæder der. Uendelig Nytte og Glæde af dem. Derfra over Lübeck alene til Kjøbenh. 10 Dage omt. paa Marienlyst. Deiligt, ^{stille} ^{ensom[t]} forfriskende! Hjem omtrent midt i Juli, skrækkeligt Veir, tog ind i Rustads Værelser ovenpaa.
- Emil* konfirmeret, stort Selskab, og meget hyggeligt. Derfra flyttet ind i Morgenstjernes Gaard. Prægtigt Locale, fæl Vertinde. do. Piger. bestjal mig og rendte sin Vei. Mit sorte *Fløielsskjørt*. aldrig brugt, stjaale af en Pige jeg troede saa brav. Uranienborg et Par Maaneder af Sommeren. roligt, godt, // vegetativt.
- 65 Emils Omflytning og Overgang ~~i en~~ nye Livsplan forberedt. Sibbern, begge Pihler,⁴³ Nissen⁴⁴ skriftlig raadspurgt – Modstand i Familien. Atter Mistillid til mig. Reise med Emil til Stokholm. Reise – Ankomst – Modtagelse over al ^{leie} Beskrivelse lidelsesfuldt. Frygteligt Logis om Vinteren Sult og Væmmelse, ^{Landsmænd, Chikane} – altsammen et⁴⁵ Martyrium der har ladet uudslettelige Mærker. ^{Pengemangel, Emil skrækkelig lei,} Anstrængelse med min Oversættelse af «I de l. N»⁴⁶ hvorved jeg haabede at tjene Noget. Den rige Hj.⁴⁷ den Skurk! ga^(v) mig det lumpneste Honorar. og har dog oversat ^{og forlagt} alle mine Bøger. Hjemkommen brudt, mismodig, *sky*, følede mig som hjemløs Ingen tilbød den Hjemdragende. en Nats Leie paa en Sopha. 3 sørgelige Uger i Regnveir paa Grefsen, de syge Welhavener deroppe, *ham* saa jeg ikke. Hun taget frygtelig af. // Efter en ^{sorgløs} ~~meget~~ fornøiet Dag hos Thaulows ^{uden mindste Varsel} i høieste Maade uartig behandlet af ham. maatte gaa. Hun besynderlig. En Undinenatur i Grunden! Opgivet med Smerte men ulægeligt Brud – *fra min Side*. Fru W. †

³⁸ Maren, født Welhaven (1811–98) og Michael Sars (1805–69).

³⁹ Noline, født Munch (1821–94) og Harald Conrad Thaulow (1815–81).

⁴⁰ Trolig Augusta, født von Munthe af Morgenstjerne (1812–85) og Frederik Stang (1808–84).

⁴¹ Severine, født Bye (1839–1915) og Thomas Tellefsen (1823–74).

⁴² «Pensioner i Paris», trykt 12. juni 1864 i *Illustreret Nyhedsblad*. Senere trykt i *Sidste Blade* 1868 (SV 2, 97–112).

⁴³ Ingeniør-brødrene Oluf (1822–95) og Carl Abraham Pihl (1825–97).

⁴⁴ Hartvig Nissen (1815–74).

⁴⁵ 'et' er rettet fra 'en' ved overskriving.

⁴⁶ *Under långa nätter*. Stockholm: Hierta, 1866.

⁴⁷ Lars Johan Hierta (1801–72).

- 66 2^{den} Dec. efter lange Lidelser. Ophold hos Wahls. *Han*, mangler kun Bjelderne. I
 67 mange Henseender pinligt. En høist glimrende Saison paa Jarlsberg. Besøg fra
 Danmark der skulde feteres paa bedste Maade. Tilberedelse til en Tur til Paris
 over Kjøbenhavn hvor min sidste Bog⁴⁸ skulde komme ud. Skuffelse i den
 Anledning, og Ubegageligheder med Bjørnson Hegel paavirket af ham &
 Konsorter, smaalig⁴⁹ Godt i Phoenix. Skrækkelig Reise til Paris i stærk Kulde
 om Natten, alene, med tung // Bagage. Paris bleven dyrere. jeg fattigere. paa
 Grund af mine litteraire Skuffelser i Kjøb. Slet klædt, Kilde til uendelige
 Ydmygelser og Lidelser. Havde ikke Raad til at bo i Castiglione, men maatte
 68 tage til Mad Cabarus. Høist ubegageligt Ophold. Chikaner og Ærgrelser af
Landsmændinder. Kunde tilsidst ikke holde det ud – tog til Boulevard St. Michel
 til Mad. .... Meget bedre her. Snilde artige Folk – men ogsaa her Landsmænd,
 d. v. s: æf uartige og vigtige af umoden Dannelse. Til Fru Colban hver Lørdag,
 min Trøst. Sand Dannelse: det Modsatte: human mild, beskeden indrømmende.
 Til Versailles igjen alene. Men hvilken ganske anden Stemning end den første!
 68. Mat, træet nyktern slæbte jeg mig gennem Salene // Jeg var sulten, ikke saameget
 af den Dags Mangel, som deraf at jeg i længere Tid, fra jeg flyttede til et ringere
 Hotel henimod min Afreise havde levet saa knapt, jeg havde saa lidt, og fik saa
ubegribelig knappe Pengerationer hjemmefra] Hvorgerne havde jeg ikke ligget
 over i det lille Hotel for at kunne have en Dag til i Behold til at se Versail. men
 jeg havde ikke Raad dertil. Jeg var ikke i noget Theater den Vinter, men kun
 engang med mine snille Værtinder buden paa en Opera. Tilbage til Kjøbenhavn,
 hvor jeg havde et roligt, fredeligt Ophold i Phoinix skrivende flittig paa min
 Bog.⁵⁰
- Hjem i Slutningen af Juni. Hos Madam Mastrup oppe paa
 Fjeldknatten^{Schofelt}. 4 Vindu[er] mod Solen henved 30 Graders Hede. I
 dette⁵¹ Logi fuldført min Bog. Kom ud i August // Hegel Kjøbenhavn. 10 Spd
 Arket, deraf afknappet ½ Spd til den mageløs slette Korrektur af Hr Assessor og
 Digter Andersen. 10 knappe^{Fri} Exemplarer. Jeg selv maatte bekoste en Mængde
 68 af den skammelig dyre Bog. Boede hos Nielsens. Kongehuset i Besøg.
 Anstrengelser og Utak for at faa Fru Tellefsen med. Alt *ubetinget* Alt: Fælt,
 umuligt – paa Ballet hos Kongen – en eneste Lidelse! Min Broder i Byen. Kom
 ikke til mig. Jeg stod i Mængden^{forladt}, ½ Time alle skrede forbi Ingen bød mig en Arm.
 dog nei intet Ord derom. – Jetten Bj. kastet med Stene ned i min Venskabsgaard.
 Se her, hvem hvilke Venskaber rammet:⁵²
- 69 Fru Sarzs. Hanstens. etc. hvad <...> jeg mere. En Sommer, tør, fortørrende
 [7]0 uvenlig – en Vinter værre endnu – nei jeg nedlægger Pennen! Forfærdelige
 Land!^{Grusomme} Hjem!

⁴⁸ *Sidste Blade. Erindringer og Bekjendelser*. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel, 1868 (SV 2, 55–172).

⁴⁹ Camilla Collett forhandlet med forleggeren Frederik V. Hegel (1817–87) i Gyldendal om utgivelsen av *Sidste Blade* 1868 og brukte blant andre Bjørnson som mellommann, jf. Marius Wulfsbergs innledning til hennes brev til Bjørnson på www.bokselvskap.no.

⁵⁰ *Sidste Blade* 1868.

⁵¹ 'tt' er rettet fra 'nn' ved overskriving.

⁵² Camilla Collett flyktet fra et tilfeldig møte med Bjørnson hos Maren og Michael Sars. Jf. Steen 1954, 105–06 som bygger på brevutkast fra Camilla Collett til Maren Sars jan. 1869 (NB Brevs. 5). Se også del 4, 1868.

DEL 3

- [6]4. Til Berlin. Paris Marienlyst. Hjem. Sandefjord
 68 65–66. Til Stokholm med E.⁵³ [Hje]m om Sommeren. Grefsen. Fru Welhaven d.
 67–68 Til Kjøbenhavn. Bjørns. Hegel. Sidste Blade⁵⁴ Paris. ~~Hjem~~ Kjøbenh. Korrektur
 Bogen ud. Hjem Hoffet Bal på Slottet. Kronprinds Fredrik og Kronprindsesen
 Forlovelse.⁵⁵ Boede hos Nielsen til Våren 69.
 69 Studentermøde, flyttet over til Kaptainens Emilie⁵⁶ i Besøg. Besøg i
 Eidsvold. Sandefjord tilbage.⁷⁰ til Liebleins – syg. Hånden Emilie. Frøken
 Andersens Bolig. Christian d 4des Gade
 70. August til Christiansand. Oct. Kjøbenhavn Hotel Phønix.^{Oscar} Det lille
 71 røde Værelse først siden flyttet ned i det større. Oscar oftere hos mig. i Mai
 reiste han til Genf. Hjem på Dampskib, Grefsen. Plan til den italienske Reise.
 Grevinden, god Stemning, men fadt.⁵⁷ <digtet> – tilbage til Kjøbenhavn Høsten.
 Det lille røde Værelse. Drachmanns.⁵⁸ Uhyggeligt til <Frøknerne> Husland.⁵⁹
 Alfs Bryllup.⁶⁰
 Oscar. Hegels Aftale.⁶¹ Afreise til <Dresden>

DEL 4

72. Tilbage fra Rom
 68 Juni fra Paris over Kjøbenhavn hjem. Sandefjord. Boede hos I M. Nielsen i
 Homannsby. Sidste Blade kommen ud. Hoffet samlet. Kur og Bal. Ikke morsomt
 der. November den 12. Welhavens Jubilæum. Den 11 om Eftermiddagen fattet
 Planen til en lille Hyldning, på Jagt ud i Forstæderne efter Blomster, i Regn og
 Mørke kom opl... Hjem. skrev Digtet⁶² om Natten og ~~gik~~ rendte om
 Formiddagen rundt for at få nogle Damestemmer. ingen Middag. ud i Morgen til
 Stangs Villa.⁶³ Op ad en rædsom ~~sump~~ Vei hvor jeg sank i Smugene hvert
 Øieblik, med Buketten trykket mod Brystet at den ikke Ind til Sarzes. Scene med
 Bjørnson efter hans afskyelig[e] Opførsel i Kjøbenhavn. – det samme med Fru Sarz.
 Vinteren hos I M. N. hvor Sønnerne og Onkel Carl ofte kom til Gjæst.

⁵³ Sønnen Emil.⁵⁴ *Sidste Blade* 1868.⁵⁵ Den senere kong Frederik 8. (1843–1912) forlovet seg 15. juli 1868 med den svenske prinsesse Lovisa (1851–1926).⁵⁶ Niesen Emilie Vedøe (født 1851).⁵⁷ 'fadt': åndløs, banal (*Ordbog over det danske sprog*. Lest 22. mars 2017. <http://ordnet.dk/ods>).⁵⁸ Vilhelmine (1852–1935) og Holger Drachmann (1846–1908). Se del 4, 1871.⁵⁹ Karen og Anne Huusland, Tordenskioldsgade 11 (Folketælling København 1870. Lest 21. mars 2017, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/rif/select/7/16874100>).⁶⁰ Alf Collett giftet seg 14. des. 1871 med Mathilde Sophie Kallevig (1845–1915).⁶¹ Se del 4, 1871.⁶² «Til J. S. Welhaven», trykt i *Sidste Blade* 1873 (SV 2, 367). 12. nov. 1868 ble Welhaven feiret med et fanetog av studentene (Seip 2007, 465).⁶³ Trolig Maren og Michael Sars' bolig, jf. note 52. I brevutkast fra Camilla Collett til Maren Sars jan. 1869 (NB Brevs. 5) omtaler Collett boligen som «Stangs forrige Villa». Den lå ved nåværende Frederik Stangs gate på Frogner i Oslo. Fr. Stang solgte den i 1856 (Svare 1939, 363–64, 372).

69. Flyttede over til Kaptain Schmidt. Studentermøde. Intet, Int[et] Udbytte. Skrev mit lille Digt⁶⁴ og sendt W. Reist op til Hamar og besøgt Kyhns⁶⁵. Et behageligt, interessant Ophold der. Besøgt ~~en~~ gamle Hanna Winsnæs.⁶⁶ Derfra ~~over~~ over til Vedøes⁶⁷ på Thoten. for at hente Emilie. som jeg fandt yndig og b(a)rn(.)? Gusta⁶⁸ Stakkel glad i mig, og alt var glemmt. Nok så godt et Ophold. Senere Emilie i Besøg. Fulgte hende til Eidsvold. Jeg hos Knudsen.⁶⁹ Flyttet til Fru Liebleins Gård en trist fæl Vinter der. Emilie kom ind igjen.
- 70 Brændt min Hånd, lå til Sengs i Smerter. Hr. Arbos uforskammede Opførsel, hans rå Måde at rive Bindet af Sendte ham tre Spd. for hans Hielp. Bal hos A.(.)?⁷⁰ // hvor Emilie var ikke jeg. uagtet den Gang frisk. Sad og så på de oplyste Værelser, og vidste tre af mine Sønner dansende der. I sådan en Atmosfære, hvor Moderens ringeagtes således er det Kjerligheden dunster bort. Flyttet til en Gård langt op i Pilestrædet, derfra ned til Frøken Thoresen i Christian 4des Gade. Tålelig godt. Emil kom hjem. Bad Selskab for ham, men de Unge rendte til det Store og Flottre hos Amtmanden ~~vilde~~ <vore> dorske og lidet oplagte. ^{Sandefjord og Jarlsberg} I September til Christiansand der omtrent i 14 Dage. Interessant at gjense det. Gimle deiligt. Oscar⁷¹ venlig. Børnene søde. Kusinerne elskværdige Gamle Kusine Sophie Ekleff⁷² i sin lille Rønne som hun syntes var et Slot. original. derfra til Kjøbenhavn. hvor jeg boede i Phønix hele Vinteren, først ovenpå, derpå 2 elegante Værelser nede, Oscar dernede til stor Hygge. Ofte hos mig om Aftenen. Reiste ~~om~~ i Mai til Genf. Kjerlig Afsked! Hjem i Juni med samt Fru Seiersted.⁷³ Modum. Godt og interessant Ophold. ~~Besøg~~ på Veien på Baches prægtige men tomme Gård⁷⁴. til Middag hos Grams.⁷⁵ I Kupe med Grevinde W. hendes Svigerdatter og den interessante Kusine.⁷⁶ Grevinden i godt Humør. Interessant Ophold ved Badet. Ida og Erika Lie.⁷⁷ 2 Aftenunderholdninger hvori jeg deltog. Flaut Indtryk deraf. Skrevet min Modum <...>⁷⁸ <som> <stod som Feuilleton>⁷⁹ i Morgenbladet. Hjem boede // nedenunder i Fru Arnesens Gård. Høsten til Kjøbenhavn måtte tage tiltakke med det lille Værelse ovenpå. Hr Holger Drachmann med sin unge Kone⁸⁰ ved Siden En skrækelig
- 71

⁶⁴ «Fra Misanthropen til den Syge. Ogsaa en Sang under et af de store Festmøder», trykt i *Mod Strømmen. Ny Række*. Kjøbenhavn: Andr. Schou, 1885 (SV 3, 284–89).

⁶⁵ Ludvig Kyhn (1817–90).

⁶⁶ Hanna Winsnes (1789–1872).

⁶⁷ Søsteren Augusta (1810–74) og svogeren Edvard Vedøe (1805–95).

⁶⁸ Dvs. søsteren Augusta.

⁶⁹ Trolig Wilhelmine, født Sissener (1814–98) og Nils Knudsen (1808–79).

⁷⁰ Papirtap. Uvisst hvor mange bokstaver som er gått tapt.

⁷¹ Broren Oscar Wergeland.

⁷² Sophie Dorothea Ekleff (1790–1873).

⁷³ Mathilde Elise Sejersted, født Knudsen (1839–1916), datter av Wilhelmine og Nils Knudsen.

⁷⁴ Trolig trelasthandler Niels Baches (1809–70) eiendom Fløia (Fløya) i Drammen (Thorson 1972, 843–47; <http://www.artemis.no/arc/3/omraade/drammen/landfalloya.78.html>, lest 8. mars 2017).

⁷⁵ Fredrikke, født Stabell (1811–96) og Johan Georg Boll Gram (1809–73) på Ask gods.

⁷⁶ Trolig Helene Louise Celine Wedel-Jarlsberg (1847–1931) og en russisk baronesse Tournow, jf. Camilla Colletts brev til Alf Collett 28. juli 1871 (NB Brevs. 5).

⁷⁷ Ida Lie (1838–1905) og Erika Lie, gift Nissen (1845–1903).

⁷⁸ «Et Foredrag, holdt i Festsalonen ved St. Olafs Bad, til Bedste for Badebetjeningen, den 26de Juli 1871», trykt i *Morgenbladet* 12. og 13. aug. 1871. Senere trykt i *Sidste Blade* 1873 med tittelen «En Drøm i Skoven» (SV 2, 327–39).

⁷⁹ Papirtap. Nedre kant er skadet med tap av ett ord og svekkelse av flere. Denne noten gjelder teksten etter 'Modum'.

⁸⁰ Drachmann giftet seg i 1871 med Vilhelmine Charlotte Erichsen (1852–1935) fra Bornholm, datter av prokurator Thomas Erichsen.

- 72 Prøve på Selskabstenen i den Kreds hvori han førte denne unge Kone ind, borgerligt Drama. Faderen en stakkels ærlig Skipper fra Bornholm, dø~~s~~ og havvasket som alle Der til Gjest en Frokost – indbildte sig vist at han sad hos sine to lykkelige Børn, og anede intet Ondt – Han snakkede og lo og Ingen svarede ham. Underligt Sammentræf med Brandes,⁸¹ af hvem jeg personligt fik det sletteste Indtryk – drog med Væmmelse fra Hotellet – Boede hos Jomfruern[e] Husland Tordenskjoldgade. Oscar tilbagevendt. Mit Manuscript til 2–3 Række af Sidste Blade,⁸² færdig og tilbød Hegel Modtaget hans Tilsagn uden ringeste Forbehold – troede neppe mine egne Sandser da jeg gik fra ham. Afreist over Hamburg og Berlin til Dresden, hvor jeg vilde raste for at få Manuscriptet affilet. Meget godt modtaget af Ibsens. Boede i Hotel Kurland. Nok så godt. Koldt og surt. Manuscriptet det vanskeligste jeg har bearbejdet færdigt og afsendt med Glæde. Afreist til Rom hvor jeg efter en forfærdelig kold og farefuld Tur den 11 Febr lige i Karnevalet.

DEL 5

- 69 flyttet i Juli over til Kap. Schmitts. *Emilie* i Besøg, paa Hamar og Oppegaard Emilie i Besøg, Fulgte hende til Eidsvoldbakken. Besøg paa Værket. taget ind i Viktoria, derfra 2 Værelser hos Fru Lieblein. En skrækkelig Vinter der koldt. laa af en forbrændt Haand. Emilie kom i Januar. Flyttet i Mar[ts] til Hansens i Pilestrædet – skrække[ligt] Derfra til Frøken Thoresen Chr 4des Gade. Hyggelige Værelser snild Værtinde. Det taaleligste jeg har havt. derfra i Slutning August. // Christiansand. Ret interessant. ondt Veir. Derfra til Kjøbenhavn, tog ind i Phøenix. Oscar dernede. Krigsvinteren, 70–71 hjem i Juli 71. Modum om Sommeren. Forbederelse til min Romerreise. Afreist til Kjøbenhavn. *Phoenix, Forslittede Tilstande*, derfra kort før Jul afreist. Dresden til ~~den~~ Begyndelsen af Februar. Rom 11 Februar – 26 April <...>⁸³ // ~~K~~ ankom til Kjøbenhavn 26 Mai til Christiania 3 September Hotel Kong Carl – Omejer – Frøken Lud~~s~~ – Fuldmægtig Andersen! – Fru Andersen Pilestrædet N° 9.

DEL 6

- 71–72 Dresden. Ibsens – sendte Manuscriptet.⁸⁴ 25–72. afreist til Rom. Karneval den 8de Febr Hegel Brev.⁸⁵ Tilbagereise i Slutning Mai. 6 Juni. til Kjøbenhavn – Fru Schaus Pension. ^{Besøg af Alf} Fru Seiersted Logis, hjem. ~~Korrek~~ Omeier – Emilie Frøken Luds Bolig. Emilie reist Jeg korrigeret. Bogen ud. Mange Ærgrelser. Til Stockholm, Hotel Kong Carl. Audiends hos <K>ongen. Dietrichsons.⁸⁶ Fru

⁸¹ Georg Brandes (1842–1927).

⁸² *Sidste Blade. Erindringer og Bekjendelser. Anden og tredje Række*. Christiania: Malling, 1872 (SV 2, 173–276).

⁸³ Papirtap. Nedre kant er skadet med tap av flere ord, uvisst hvor mange.

⁸⁴ *Sidste Blade* 1872.

⁸⁵ Camilla Collett skrev brev til Fredrik Hegel 7. febr. 1872 (Kgl. bibl. Kbh. NKS 3742, 4°, 1. række).

⁸⁶ Mathilde, født Bonnevie (1837–1921) og Lorentz Dietrichson (1834–1917).

- Leionhof<vud>⁸⁷ borneret Indtryk hjem. Viktoria Hotel. Fru Colban – slet Indtryk. ~~Lytken Værelser~~ //
73. til Hals's smukke Værelse arbeidet og korrigeret 4de 5te Række,⁸⁸ Welhav. †. Kom ud under Jul, til Lytken søgte fik intet.
74. I Spidsen for Sagen til Enkedronningen.>⁸⁹ Til Modum. derfra⁹⁰ ind i I M. Nielsens prægtige Leilighed. Besøg af Hoffets Folk. Overleverelse af P<re>ssenten. Dumhede<r> som ikke kunde undgås. Hel<e> Troppen, og gjennomgående Ærgrelse⁹¹ af Meddelt[a]ginderne. Stokholm Naturforskermøde Robert. Besøg på Gripsholm, Drotningshol<m> intet godt Indtryk. Ingen Følelse af Tak fra dem der burde vist den meget tilb[a]geho<ld>den. Reist me<x>

DEL 7

- 75⁹² H Fra Sverrig med Oscar efter Naturforskermød[et] ~~Fra 2. Hotel Union. Besø~~ Tordenskjoldgade derfra til Union. Besøg af S – Stenst<rup>⁹³ og Emma K. – Sygdommen brød ud. ~~Flyttet~~ Julen trist.
- 75 – Flyttet til Fru Schou. 23 Januar feiret der. til Kongen af Danmark». den elskværdige Familie fra Arendal. Fru Petersen. Holdt Foredrag på Frøken Zahles Institut.⁹⁴ Afreist til Paris. Avenu de la grande Armé. Væmmeligt Flyttet til Hotel de la tamise. Godt. Brevet til Legouvé.⁹⁵ Over Havre en deilig Sotur til Chris. Bitter Skuffelse. Strax afreist. Ankom til Chr. Boeck.⁹⁶ Modum. Trykt mine Opsatser i Ny Illustreret T.⁹⁷ Afreist over Land til Kjøbenhavn overnattet hos S<...>lers på Kong<...?> Hotel Kongen af Danmark. Fælt <....?> Afskyeligt
- 76 Folk. Flyttet til Viktoria. Nok så godt ^{Fru Colban} Snild Pige. Klampenborg leit men smukt. <....?> Slet Behandling. Ind til Victoria igjen. Med Dampskibet i godt muntert Selskab deiligt Veir til Strøms[t]ad. Ret godt. Artige Landsmænd. På Dampskibet hjem do. Fru Dirikses Logis. Jarlsberg Hjem Emils Bryllupsdag(!)⁹⁸ Logi i Homannsby hos Fru Holmsen. Selskabet. Hos Bageren i Homannsby

⁸⁷ Sophie Adlersparre, født Leijonhufvud (1823–95).

⁸⁸ *Sidste Blade. Erindringer og Bekjendelser. Fjerde og femte Række*. Christiania: Malling, 1873 (SV 2, 277–372).

⁸⁹ Camilla Collett sto i spissen for en krets av damer som overrakte enkedronning Josefine (1807–76, gift med Oscar 1.) en gave ved hennes besøk i Norge (Collett 1911, 176).

⁹⁰ 'derfra' rettet fra 'derfor' av utgiver.

⁹¹ 'Ærgrelse' rettet fra 'Ærglelse' av utgiver.

⁹² Camilla Collett har først skrevet '74', så rettet '4' til '5' ved overskriving. '74' er det riktige (jf. del 6).

⁹³ Kanskje Sofie Augusta Michelet, født Steenstrup (1850–1936), datter av Sophie og Peter Steenstrup.

⁹⁴ Natalie Zahle (1827–1913) drev barneskole, gymnasium, lærerskole m.m. i København.

⁹⁵ «Brev til Mr. Ernest Legouvé» (datert 31. mai 1875), trykt i *Ny Illustreret Tidende* 11. juli 1875 under overskriften «Fra de Stummes Leir» (se også note 97). Senere trykt i *Fra de Stummes Leir* 1877 (SV 2, 493–96).

⁹⁶ Trolig legen Carl Wilhelm Boeck (1808–75), jf. utkast til brev fra Camilla Collett til Vilhelmine Knudsen 25. juli 1875 (NB Brevs. 5).

⁹⁷ Etter brevet til Legouvé (se note 95) fikk Camilla Collett trykt fire artikler i *Ny Illustreret Tidende* 1875 under fellesoverskriften «Fra de Stummes Leir»: 8. aug., 19. sept., 10. okt. og 28. nov. (SV 2, 439–44, 496–98; 3, 35–45).

⁹⁸ Emil Collett giftet seg 30. aug. 1876 med Johanne Andrea Brodtkorb Conradi (1850–1936).

DEL 8

75. Oscar til Kjøbenhavn. traurig Vinter i Hotel Kongen af Danmark. leie Folk ~~men~~^{d<en>} snille Voss. Opfordret til at holde Foredrag. Væmmelig dansk ud. Syg ~~flyttede til Union. Skrev et Par Artikler til Ny Illu der bleve modtagne med Tak og Bøn om at måtte meddele Levnetsb~~⁹⁹ hvilket afsløges⁹⁹ Afreist til Paris. Hotel Tamise. Mat syg, elendig. ^{Brev til Legouvés} Hjem på Kong Magnus. ^{Slet} Modtagelse i Kjøbenh. ^{Sladder} Kansleret Boeck. Ubehagelig Påvirket. Modum. Ikke Bad<.> g<a>lt! ^{Heiberg godt Ophold skrev et Par Stykker til Ny Illustr.} I M. Nielsens Holbergs Plads. afreist til Kjøbenhavn. Fru Schaus Pension Fest min Geburtsdag. Lei Værtinde, Emils Forlovelse. Tilbage til Christ. Afsørling af Carl Johans Statue. Boende hos Fru Stenersen Leie! Modum. ^{<Gene>} Heiberg. Skrevet 2 Artikler i Ny Illustr.¹⁰⁰
- 76 Tilbage fra Jarlsberg den 30. Emils Bryllupsdag. Hos Fru Holmsen. Snedkerens. I M. Nielsens. Afreise til Kjøbenhvn. Robert og Alf ombord. Hotel Viktoria // Afreise over Lübeck og Berlin til München ankom lidt før Nytår. 4 Dage i et dyrt Hotel på Promenadenplaz. Nytårsaften hos Ibsens, derfra til Foreningen. Smukt Selskab. God Vinter boende i Hotel Zum Kurfürsten Max<i>il</i>milianplaz. Afreist til Rom. Uhyggeligt Strid< og Spektake[I] leie Danske. Bestjålet for 500 lire. Reist mismodig tilbage. Godt Ophold i Pensionen i Maximilianplaz. senere Hotel l'Europe, 17de Mai(!) En u<ventet> Konflikt med mine Landsmænd ang. Reisen.¹⁰¹ Stakkels <.>. Petersen. Over Strasburg til Paris, derfra hjem, Besøg Boede hos Fruen me<d> den syge lille Søn, Christian 4des Gade Besøg hos Emils. den Ældste et nogle Måneder sød og livlig. boende hos Snedkeren siden hos Fru Juel i 2 Etage på Hjørnet, korrigeret Bogen¹⁰² endnu et Besøg med Robert, Fra de Stummes Leir ud i November. Til Kjøbenhavn under Jul Hotel Viktoria. 78. En høist broget Vinter Bogen gjord< Opsigt. Selskabet på Skydebanen¹⁰³ Afreise til Paris, Se Pariserbrevene.¹⁰⁴ Skuffelse // med Oversættelsen.¹⁰⁵ Berlin Altsammen Skuffelse. Kjøbenhvn Schou.¹⁰⁶ Skuffelse måtte reise hjem. Christiania. Grand Hotel. Rå leie Folk. Kontrakt med Cammermeyer.¹⁰⁷ Korrektur hele Vinteren. ^{Fru D. -} Kom ud i Mai.¹⁰⁸ til Modum. Stille men godt Ophold Hyggelige Naboer. Thaulows¹⁰⁹ nok så artige Derfra hjem. Fornyet Besøg i E.¹¹⁰ Knugende Græmmelse, intet Ord <ad> min Lidelse de sidste Måneder a[f] det Hele Ophold. Ombord med knust Sind Aldrig mere!

⁹⁹ Camilla Collett ble i des. 1874 spurt av K. A. Winterhjelm, redaktøren for *Ny Illustreret Tidende*, om å skrive en selvbiografisk tekst til tidsskriftet, men hun avslo. Jf. innledningen og Steen 1954, 198.

¹⁰⁰ Se note 97.

¹⁰¹ Avreisen omtales i Camilla Colletts brev til Eilif Peterssen 1878 (NB Brevs. 209).

¹⁰² *Fra de Stummes Lejr*. Christiania: Malling, 1877 (SV 2, 373–510).

¹⁰³ Fest til ære for Camilla Collett i København 21. febr. 1878, jf. brev fra henne til Amalie Munch 18. febr. 1878 (NB Brevs. 109).

¹⁰⁴ Camilla Collett skrev tre reisebrev fra Paris juni 1878. De ble trykt i *Mod Strømmen* 1879 under overskriften «Brev fra Pariserudstillingen» (SV 3, 113–27).

¹⁰⁵ Camilla Collett forsøkte uten hell å få trykt «en Oversættelse af Ditrichsons meget velvillige Anbefaling, tillempt *la france*, og endelig et Stykke der kunde tjene som et Prøvestykke på min Production, og dertil valgte jeg *Versaillesskizzen*» (brev til Alf Collett 4. aug. 1878, NB Brevs. 5).

¹⁰⁶ Forleggeren Andreas Schou (1829–89).

¹⁰⁷ Forleggeren Albert Cammermeyer (1838–93).

¹⁰⁸ *Amtmandens Døtre. Tredie gjennemsete og forøgede Udgave*. Kristiania: Cammermeyer, 1879.

¹⁰⁹ Nicoline, født Vibe (1807–85) og Heinrich Arnold Thaulow (1808–94).

¹¹⁰ Dvs. Eidsvold.

- 1879** Heldig Reise. Hævet Gra[n]d H. efter tilbørlig Vrøvl påbegyndt Korr[ecturen] af Mod Strømmen.¹¹¹ Et frygtelig Ophold i det kolde Hotel. Viktoria i de sidste 1/3 af Januar. Syg indespæret Alldrig!

DEL 9

- 76–77** München. Rom. tilbage i Begyndelsen Mai.
Fra München. til Kjøbenhavn, Christiania, Modum, C[h]ristiania, hos unge Fru Sta[...?] Fru Juel skrevet på «Fra de Sts Leir» Kom ud Høsten
- 77–78** 77.¹¹² Afreist til Kjøbenhavn Høsten. Viktoriahotel. Vinteren over. Fest. Afreise til Paris Slutning Juni. Tilbage over Berlin. Forhandlinger med Dohm.¹¹³ Auerbach.¹¹⁴ Jagt på Robert. Et «Kv»arter for sent. Kjøbenhavn. Union.
- 77–78–79** Skuffelse med Schou. Op til Christ. under Jul. Grand Hotel og hos Fru Diriks arbeidet på «Amtmandens Døttre». Kom ud Våren. Modum i August.
- 79–80** Kjøbenhavn. Grand Hotel Viktoria arbeidet med «Mod Strømmen» (ud hos Schou) Forbindelse med Selskabet Marienlyst. Stampes. Sandefjord – Jarlsberg – Gullaug¹¹⁵ – Morgenstjernes¹¹⁶ – Kort Besøg i Christiania. Reist med Fru Ibsen til Kjøben. taget ind i Union. Fru Ibsen reist til P[...?] Berlin. Godt Ophold.
- 79–80–81** Gudes.¹¹⁷ Morgenstjernes Over Leip[z]ig til München til Rom. Juleaften
- 80–81–82** Nytårsaften. Karnevalsfest i Foreningen. Afreise til Neapl. Sorrent. Kapri.
- 82–83.** Neapl. Rom – Paris. med Dampskibet hjem. Modum. Christiania

DEL 10

- Kom til Rom omtr midt i Dec 1880 under Jul. tog ind i Hotellet på Hjørnet af Piazza Barberini og via Sistina. Kun en Uges Tid. Derfra flyttet hen i Hotellet de l'Europe. hvor jeg var Julen over. i disse begge Hoteller ret godt.
- Derfra til formodentlig Slutningen Februar til omtrent Midte Janu Hotel d'Italie via Quattro fontane. til den franske Pension med Mad N N. ret godt i Begyndelsen, fordi jeg traf den kvikke prægtige Mlle Desirée Bachem¹¹⁸ der en nok så storartet Geburtsdag, men så kom Karnevalet og den franske Vindesyge gik i Mad. hun formelig intrigerede mig ud, fordi hun kunde få sit Værelset brillantere betalt. Tyvagtig Tjener der stjal min Pennekniv lige for mine Øine. Måtte i min Forlegenhed da alle Hoteller var opfyldte tage et lidet Hotel
- 1881** i via Quatrofontane Afskyeligt der. Tog til det prægtige Hotel // d'Italie samme Gade. omtr Begyndelsen Marts til den 23. Udmærket godt. Traf den hyggelige Scheelske Familie der. Derfra til Sorrento.

¹¹¹ *Mod Strømmen*. Kjøbenhavn: Andr. Schou, 1879 (SV 3, 5–135).

¹¹² 'Høsten 77' er rettet fra 'Våren 78' ved overskriving.

¹¹³ Ernst Dohm (1819–83).

¹¹⁴ Berthold Auerbach (1812–82).

¹¹⁵ I Lier, hos Tina Rolfsen, født Steenstrup (Steen, «Dagliste», under 1880).

¹¹⁶ Kanskje Vilhelmine Christine, født Petersen (1825–1914) og Christian Frederik Jacob von Munthe af Morgenstjerne (1806–86). Han var i 1880 sorenskriver i Lier, Røyken og Hurum.

¹¹⁷ Betsy, født Anker (1830–1912) og Hans Gude (1825–1903).

¹¹⁸ Desirée Napolione Fenimore Bachem (1854–1913), gift Hofman-Bang.

Commella

Fra 25 Marts til 30. Udmærket godt og forbausende billigt. Et nok så pent Værelse ud til Terrassen der behersker Udsigten, med *særdeles god Kost*, kun 6 fr⟨s⟩ daglig, men det lå lidt for fjernt for det egentlige Sorrento, og ikke et kjendt Menneske flyttet længer ind.

Pension Allemande Sorrento 30 Marts – 8^{den} 119 April. ret godt Ægteskabsdrama ved Bordet.

Hotel Grande Bretagne. 8de – Til omtr 20 April. Pragtfuld Udsigt fra // Verandaen. Golfen cirkelrund – Neapel lige for, til Venstre Kapri, til Høire i truende Nærhed Vesuv. En Aften vi stod på den. flammede Lynene i den mørke Skybrem i Horizonten, det pragtfuldeste Måneskin, af og til sendte Vesuv en Ildsøile op – mageløs prægtig.

Fra den 20 til 28 April et Ophold på Kapri i et tydsk Albergo Vrimmel af alskens Folk simpelt, uhyggeligt. Sammen med Fru Christoffer Janson.¹²⁰ Følte mig alvorlig syg og skyndte mig derfra.

Hotel Britanique Neapel. – fra 28 April – 7de Mai. Høit oppe på Terrassen. Ret godt. Forfærdelig modbydelig Indtryk af Neapolitanerne. Blev overkjørt af en af disse vilde Dyr, og // måtte flytte ⟨ved⟩ Chiajoan.¹²¹ Den italienske Læge 30 francs for at have sat et Heftplaster over Øiet.

Hotel Orient Vittoria Neapel fra 7de Mai til 12te Mai. Middelmådig Reist til Rom.

Hotel *Molaro Rue Gregoriana*. middelmådig og g⟨...⟩ 13 Mai – 20 Mai¹²² sussepte Regninger, mange Korr. Kun 3 Korr¹²² på denne lange Tid

Grand *Hotel de Russie*.^{det almindeligste 10 fr⟨cs⟩ D.} 20 Mai – 17 Juni nok dyrt, men i alle Måder tilfredsstillende Beliggenheden den skønneste man kan tænke sig, en Have der stiger i Terrasser op mod Monte pincio. Over vore Hoveder på næste Ombøining af Veien ser man Eqwipagerne stige op. Vandspring, Statuer.

Kommer jeg nogensinde til Rom. ubetinget *der*. // Ikke uden en vis Gysen går jeg over til Paris.

Hotel de la Tamise et mindre Hotel hvor jeg havde tidligere havt et godt og forholdsvis billigt Ophold, havde skiftet Eier, med næsten til det dobbelt opskruede Priser. Kun fra 20 til – 22.

Hotel *Pavillon de Rohan*, også tidligere ret godt – mærker¹²³ ⟨m⟩an i alt strax Tidens Virkninger det vil sige demoraliserende. Var fra 23 Juni til den forfærdelige 16 Juli.¹²⁴ da det rædsomme Uheld med Elevatoren rammede mig. Kun ved Konductøre[ns] Forsømmelse. Han strøg mig forbi da jeg kom for at stige o[p] uden at ville høre på mit Råb. En anden, en ufors⟨...⟩ ⟨en⟩ af Tjenerne, som jeg før havde ærgret mig over indtog hans Plads, og jeg tror endnu den Dag i Dag at han af Ondskab lod det ske. Min store Regning va[r] // allerede betalt, men den unge Hr V⟨...⟩, Sønnen der Morgen efter, havde at notere nogle enkelte tilkomne Poster, havde den utrolige Gemenhed at benytte sig af min elendige Tilstand, der neppe tillod mig at gå tilrette dermed at skruer Priserne endnu mere op end før. Således satte han et Bybud til Fru Hepp,¹²⁵ der ellers

¹¹⁹ '8' rettet fra '2' ved overskriving.

¹²⁰ Drude Janson, født Krog (1846–1934).

¹²¹ Dvs. Chiajano.

¹²² Hennes tre korrespondanser trykt i *Aftenposten* 7.–8., 26. og 27. april 1881 (SV 3, 146–60, 370–73).

¹²³ 'mærker' rettet fra 'mærken' av udgiver.

¹²⁴ Dobbelt understreking av '16 Juli'.

¹²⁵ Trolig Cathrine Elisabeth Hepp, født Stang (1839–1926).

1882

koster 1 franc til 2 francs på Regningen, ligesom også han tog sine dygtige Sportler af Lægens Besøg, et eneste.

Den 17de til Fru Heppe(!) – 13de August Chéz les dames Augustins – 13 August – 26 Spt. Trist og mørkt Værelse. Dyrt nok. 10 fr. Tarvelig Kost.

Boulevard Hausmann 118. <...>ffet. Elegant Værelse. Udmærket god Kost. Artige Folk. 26 Sept – 16 Nov men for langt borte, for Centrum, for mine dårlige Ben, tog jeg // mit ~~forrige~~ gamle Logis No 3 Cite Retiro ^{16 Nov 19 Januar 82} Men her var Forandringen fra den forrige Værtindes Tid for følelig. Man havde sagt mig det. Middelmådt i alle Ting uordentligt, en evig Vexlen af Tjenestefolk – under en smidskende Venlighed lurede det groveste Snyderi. Flyttede ind til Naboen ^{Cite Retiro} N 9 der skulde det være bedre.

Fra 19 Januar – <28> Marts

Godt arrangeret Pension god Spise ordentlig efter en Streng, *infamt* Tjenerskab, en utålelig sur utilgjengelig Vertinde, kjedeligste Selskab – umuligt at holde ud der.

Derfra til en mindre Pension Hotel du Dauphin, <uæ>rligt, leie Folk måtte gå ud og spise. Tyvagtig Pige. Fortvivlet til Rue du Colysee 11 – omtrent til ~~Begyn~~ Slutng af Mai. Leit og schofelt, langt bort fra alt, // næsten aldrig en tristere Tid. tilbage til Rue Cite Retiro 3. med alle sine Misligheder, men der var dog et mindre kjedeligt Selskab, lå fortrin<lig> i Centrum og jeg traf Landsmænd der. Holdt ud til min Afreise *den 25 Juni* Jeg vil ikke tale om Regningen der foruden 2 Flasker Champagne som jeg aldrig havde fået, indeholdt de groveste Snyderier med den daglige Vin. ^{Hotellivet i Paris *dennegang* efterladt ubetinget Afsky – og idethele hvad man høster af alt er ~~Menneskeforagt~~} – Agtelse for de Firbenede. For dette Hus må

man <adv>are Alle

i Christiania fra 3 Juli til 22de hos Fru Julie Berg. Moderate Priser god Behandling.

LITTERATUR

Verk og nettsider som omtales med fulle referanser i fotnotene, tas ikke med.

- Collett, Alf 1911. *Camilla Colletts livs historie belyst ved hendes breve og dagbøker*. Kristiania: Gyldendalske Boghandel.
- Landsverk, Olav V. 2004. *Kaltenborn. Røtter og grener*. Høvik: Kolofon.
- Seip, Anne-Lise 2007. *Demringstid. Johan Sebastian Welhaven og nasjonen*. Oslo: Aschehoug.
- Steen, Ellisiv. «Dagliste». Kartotek ført på grunnlag av Camilla Colletts brev. NB Ms.fol. 4120.
- Steen, Ellisiv 1947. *Diktning og virkelighet. En studie i Camilla Colletts forfatterskap*. Oslo: Gyldendal.
- Steen, Ellisiv 1954. *Den lange strid. Camilla Collett og hennes senere forfatterskap*. Oslo: Gyldendal.
- SV = Collett, Camilla 1912–13. *Samlede verker. Mindeudgave*. 3 b. Kristiania og København: Gyldendalske boghandel.
- Svare, Bjarne 1939. *Frederik Stang*. B. 1: 1808–1856. Oslo: Aschehoug.
- Thorson, Odd 1972. *Drammen. En norsk østlandsbys utviklingshistorie*. B. 3. Drammen: Drammen kommune.
- Tvedt, Knut Are red. 2010. *Oslo byleksikon*. 5. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget.